

Alkalom **Antall József Politikai Akadémia**
Helyszín **Magyarok Háza**
Időpont **1999. március 2.**
Előadó **Sepsey Tamás**

Szerkesztette **Pavlics Tamás**
Jegyzetekkel ellátta **Grósz András**
Korrektúra **Palkó Katalin**

antalljosef.hu

SEPSEY TAMÁS

161

KÁRPÓTLÁSI JOGALKOTÁS MAGYARORSZÁGON

Kárpótlás: ez az a szó, amely manapság szinte minden magyar állampolgár számára vitatémát jelent. Ez az a szó, amelyet sokféleképpen lehet kiejteni: büszkén, lemondóan, bizakodva, reményt vesztetten, indulatosan, higgadtan, mértéktartóan és sorolhatnánk tovább a magyar nyelv végtelen tárházában keresve a megfelelő szavakat. Talán ehhez a szóhoz kapcsolódott a legnagyobb várakozás az 1990-es választások¹ előtt, talán e téren érte igen nagy csalódás mindazokat, akik hittek a szép szavaknak, akik hagyták magukat álmokba ringatni, nem törődve a rideg valósággal, és nem akarták meghallani a józan hangot.

Sok téren igaz az, hogy történelmi előzmények nélkül zajlott a szocializmus átállítása a piacgazdasági viszonyokra, s e folyamat elválaszthatatlan része volt az a heroikus küzdelem is, melyet a magyar törvényhozás végzett a diktatúrák áldozatait ért sérelmek jóvátétele érdekében. Az állampolgárok tulajdonában – a jogszabályok alkalmazása által – esett sérelmek orvoslását, valamint az életüktől és szabadságuktól jogtalanul megfosztottak szenvedéseinek utólagos enyhítését nevezzük kárpótlásnak. A kárpótlási folyamat – éppen a szabályozandó, majdnem emberöltőnyi időtartam és a sérelmet szenvedettek milliói miatt – hihetetlenül bonyolult és összetett feladatot jelentett, ezért annak megoldása is történelmi, jogi, gazdasági elemzéseken alapult.

¹ Magyarországon a Kádár-korszakot követően az első szabad választásokat 1990. március 25-én és április 8-án tartották.

Az újszerű folyamat újszerű megközelítést is követelt. Nem lehetett a régi, klasszikus jogi formákban gondolkodni a megoldás kidolgozása-kor, mivel a sérelmet szenvedettek milliós tömegei, az elkövetett rémtettek százazrei nem tették lehetővé az alapos, az egyén szintjén megvalósuló vizsgálatot, kárfelmérést, hanem nagyon általános, sok esetben viszonylag igazságtalan kategóriák felállításával lehetett csak rövid időn belül megvalósítani a jogi felülvizsgálatot és a reparációt. A sérelmek orvoslásának másfelől a társadalom gazdasági tűrőképessége szabott határt, vagyis csak olyan megoldásokat választhatott a jogalkotó, melyek végrehajthatók voltak, és a gazdasági hatásai nem jelentettek elviselhetetlen terhet az éppen átalakuló félben levő, ezért roppant sérülékeny nemzetgazdaság számára.

A fentiekből következik, hogy a jogalkotónak hihetetlenül nehéz feladata volt, mivel olyan szabályokat kellett hoznia, amelyek egyszerre felelnek meg a társadalmi elvárások mellett az igazságosság és erkölcsösség kategóriáinak, továbbá adekvát módon kellett viszonyulniuk a gazdaságosági követelményekhez is. Emellett a jogi normáknak ki kellett állniuk az alkotmányossági vizsgálatokat is, holott az akkor hatályos magyar alkotmány – minden módosítás ellenére – a szocialista jogalkotás terméke² volt, így igazán nem volt irigylésre méltó helyzetben az Országgyűlés, amikor nekikezdett ennek a feladatnak.

Nehezítette a helyzetet az a tény is, hogy az igazságtalanul meghurcoltak kárpótlásának kérdése már a rendszerváltozás előtt felmerült. A diktatúra végnapjaiban egyre több adat került nyilvánosságra az évtizedek során elkövetett bűnökről, ezért a nemzetközi közvélemény előtt szalonképesse kellett tenni a hatalom megtartásában reménykedő rezsimet. Az országban felhalmozódott hallatlan feszültségek levezetésére is megfelelőnek látszott bizonyos eltévelyedések beismerése, nyilvános bocsánatkérés a II. világháború alatt üldözött és deportált zsidóktól, a kitelepített németektől, a recski internáltaktól, az '56-os forradalom bitófára juttatott, börtönbe zárt hőseitől. Természetesen szó sem volt átfogó rendezésről. A jogosulti kör, az anyagi juttatások fajtája folyamatosan változott, attól függően, hogy a politikai helyzet következtében a hatalom minduntalan újabb és újabb engedményeket kényszerült tenni. Utólag megállapíthat-

² Az 1949-es Alkotmány (1949. évi XX. törvény) szellemiségében és szövegében a rendszerváltozás idején gyökeres és alapvető változtatások születtek, jöllehet az 1989. évi alkotmánymódosítás (1989. évi XXXI. törvény) a régi és az új politikai elit közötti kompromisszum eredménye volt.

³ A szovjet csapatok 1944/45-ben a német hadsereg megszállása alól ugyan felszabadították Magyarországot, de egyúttal, 1991-ig tartóan meg is szállták.

⁴ A fordulat éve (1948) a totális magyarországi kommunista hatalomátvételre utal, részben tévesen, mert ez a folyamat már 1945-ben megkezdődött. Szimbolikusan a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt kieroszakolt összeolvadása (Magyar Dolgozók Pártja néven) jelezte az egypártrendszerrel előrevetítő „fordulatot”.

Az előadó a Magyar Kommunista Párt térnyerésének egyik fontos előzményére, az 1947-es országgyűlési választásra utal, amikor a párt csalást követett el (ún. kékcédulás választások), ám ennek ellenére sem sikerült akkor abszolút többséget szereznie.

⁵ Az előadó a Rákosi-korszak (1948–1956) időszakára utal.

⁶ Fényes szelek: eredetileg a népi kollégiumi mozgalmat összefogó és a szegény sorú, paraszti származású gyermekeket felkaroló, 1946-ban alapított Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (Nékosz) indulójából származó szóösszetétel volt. Az 1949-ben feloszlott és kezdetben a Magyar Kommunista Párt támogatását is élvező Nékoszról bővebben lásd: Papp István: *A Nékosz legendája és valósága*. In: *Mítoszok, legendák és tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Szerk.: Romsics Ignác, Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 309–338. p.

jük: a zsilip felhúzásával szabadjára engedett áradat nagyban hozzájárult a rendszer megdöntéséhez, hisz az évtizedekig hallgatásra kényszerült százazrek erejük tudatára ébredtek, látván, hogy a létszámukban rejlő erő, melyet szenvedéseik megacéloztak, meghunyászkodásra, alkudozásra készíti az elnyomó hatalmat. Másfelől a közvélemény is lassan tudomást szerzett a „felszabadulás” borzalmairól³, a „fordulat éve” választási csalásairól⁴, a történelemkönyvek által boldog és idilli korszaknak⁵ bemutatott szocializmus építéséről. A fiatalabb korosztályok tagjai számára az igazság megismerése a döbbenet erejével hatott. Kiderült, hogy a fényes szelek⁶ korának imponáló termelési eredményei mögött száz- és százezer kistulajdonos jogfosztása, tíz- és tízezer kuláknak minősített paraszt szenvedése áll – a megfélemlítés és rettegés légköre uralkodott az országban.

A hatalom gyengeségét mutatta, hogy kénytelen volt engedni a szervező politikai erőknek – viszont a szüntelen taktikázás jellemezte ezt az időszakot. Korántsem tekintették véglegesnek a folyamatot, mindig csak olyan mértékű kompromisszumokat kötöttek, melyeket az akkori politikai helyzet indokolt, s hallani sem akartak a valóságos kárpótlásról, az elvett tulajdon helyzetének rendezéséről, a politikai okokból elkövetett szabadságelvonásokkal okozott sérelmek reparációjáról. A taktikai megfontolásokhoz hozzátartozott az is, hogy számtalan kérdésben az utolsó szocialista Országgyűlés csak elkötelezte magát, határozatot hozott ugyan bizonyos sérelmek orvoslásának szükségességéről, de a tényleges végrehajtáshoz viszont már nem kezdett hozzá. Ily módon bizonyos kényszerpályákat jelelt ki a következő Országgyűlés és kormány számára. Csak fokozta az előzetes meghatározottság mértékét a felgyorsult spontán privatizáció: az állami bérlakások növekvő mértékű eladása, továbbá a szövetkezeti tagok számára a vagyonnevesítés lehetősége.

A választások során⁷ a múltra, az elkövetett rémtettekre szinte egyöntetű nemmel szavazott az ország. Óriási volt az elvárás nemcsak belföldön, hanem a külföldi magyarság tagjai között is: a hatalomra került koalíció⁸ miként oldja meg a vagyoni sérelmek orvoslását, hogyan rehabilitálja a politikai üldözötteket.

A kárpótlás ötven évet ölel föl: a II. világháború során deportáltak, gettóba zártak sérelmeinek orvoslása éppúgy a szabadon választott kormány feladata lett, mint az 1945-öt követő szovjet megszállók által elkövetett rémtettek és a kommunista diktatúra áldozatai szenvedéseinek reparációja. Ekkor válhatott teljeskörűen ismertté, hogy ötven év alatt, az államilag zentesített és törvényesített rablás során milyen hatalmas tömegeket fosztottak meg tulajdonuktól.

Kárpótlást kellett adni az elvett életekért, a börtönben töltött évekért, a deportálás borzalmaiért, a hadifogság megpróbáltatásaiért; az elvett földért, lakásért, üzemért – és sorolni lehetne még mindazon sérelmeket, melyek derékba törték az állampolgárok életét, és amelyek egy csapásra változtatták meg sorsukat, fosztották meg őket szorgos életük munkájának eredményétől.

A kárpótlás szükségességét és az alkalmazott megoldások társadalmi vitatottságának mértékét vizsgálva nem túlzunk, ha a kiegészítéssel kapcsolatos párhuzamosságot említjük. Józanul mérlegelve a helyzetet, a kárpótlás indokoltsága nem lehetett vita tárgya. A választások előtt az ellenzéki pártok⁹ között e téren elviekben nem volt nagy különbség, mivel a pártok vezetői tisztában voltak azzal, milyen mély etikai parancs az áldozatok megkövetése mellett az elkövetett bűnök utólagos jóvátétele. A választások után azonban a kárpótlás kérdése a politikai pártok harcainak keresztáramába került, s immár nem olyan módon vetődött fel a politikai köztudatban a kárpótlás folyamata, mint – erkölcsileg támadhatatlanul – a múlttal való szembenézés kikerülhetetlen része, hanem mint a különböző pártpolitikai célok megvalósításának egyik eszköze. Mivel a választópolgárok a koalíciós pártok számára adták meg a tényleges megvalósítás lehetőségét, ezért a kárpótlás ösztársadalmi támogatottsága megszűnt, sőt, a kárpótlás a kormány támadásának egyik legfontosabb és legérzékenyebb területe lett. Ebben a légkörben a kárpótlás sikeres végrehajtása egyfelől a

⁷ 1990. évi országgyűlési választások

⁸ Antall József 1990 májusától hivatalban lévő hárompárti (MDF, KDNP, FKGP) kormánya.

Az előadó a teljes szövegében a „kormány”, illetve „koalíció”, „koalíciós pártok” megnevezésekkel az Antall-kormányra utal.

⁹ Az előadó itt az államszocialista rendszer 1990 előtti ellenzékére utal.

kormány politikájának igazolását jelenti, másfelől a végrehajtás sikertelensége egyúttal a koalíciós kormányzás kudarca is a politikai szűklátókörűség miatt – nem érzékelve azt, hogy a kárpótlás a magyar társadalom erkölcsi és gazdasági megújulásának sarokköve. A kárpótoltak javára végrehajtott törvények egyrészt helyreállították az örök erkölcsi igazságot, amikor az elkövetett bűnök nem maradtak megtorlatlanul, s az ártatlanul elítélteket, ha utólag is, de felmentették, másrészt az egykori tulajdonosoknak, politikai üldözötteknek adott kárpótlás az érintettek számára részben lehetővé tette az újrakezdést, részben anyagi támaszt adott a megélhetésükhöz. A kárpótlás részlegessége, a kárpótlási jegyben történő megvalósítás pedig biztosította, hogy az ország gazdasági teljesítőképessége fennmaradjon; s túlzott mértékben ne veszélyeztesse a reálfolyamatokat.

Bár az ellenzéki pártok¹⁰ a kárpótlási törvényt nem szavazták meg, a beadott iratok száma mutatta, hogy a kárpótlást a társadalom minden rétege igényli függetlenül attól, hogy melyik pártra szavazott. A kárpótlás kérdése nagyon mély indulatokat keltett, amin nem is lehet csodálkozni, hisz milliókat érintett, akik oly sok szenvedés után csodában reménykedtek. A döntést követően sokan hangosan ágáltak a kárpótlás ellen; sokak számára csalódást jelentett az Országgyűlés által választott megoldás. Sokan politikai célzattal támadták a kárpótlást, támadva ezzel a kormányt is, de a sérelmet szenvedettek döntő többsége józanul értékelte az ország gazdasági helyzetét, s látva a kormány igen szűk mozgásterét, elfogadta a törvényeket, még ha érzelmileg nem is tudott teljes mértékben azonosulni azokkal.

A történelem nem ismeri a „ha” fogalmát. Történészek, társadalomtudósok évtizedekig fognak vitatkozni arról, hogy jól döntött-e az Országgyűlés. A vita elméleti lesz, hisz a törvényeket meghozták. Számunkra azonban nem haszontalan – ha csak érintőlegesen is – megnézni, vajon melyek voltak a törvényhozás indokai a jogalkotás során, milyen érvek hatása mellett vetették el a reprivatizációt a képviselők, és döntöttek a kárpótlási jeggyel megvalósuló kárpótlás mellett, milyen megfontolások alapján kerültek kialakításra a jogosulti kategóriák.

¹⁰ Az előadó az Antall-kormány ellenzékiére (MSZP, SZDSZ, Fidesz) céloz. Az első kárpótlási törvényt (1991. évi XXV. törvény) az MSZP és a Fidesz nem szavazta meg, az SZDSZ tartózkodott.

A kárpótlásról folytatott vita az FKGKP frakciójának részbeni kettészakadásához vezetett. Bár a kisgazda képviselők döntő többsége a kormánypárti képviselőcsoportban maradt, az 1991 végén elnökké választott Torgyán József a pártot kiléptette a kormánykoalícióból.

Az 1939. május 1-jét követő időszakban az állampolgárok magántulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról alkotta meg az Országgyűlés az 1991. évi XXV. és az 1992. évi XXIV. törvényt. A törvények – a reprivatizáció elvetésével – a kárpótlás módjaként a kárpótlási jegyben történő orvoslást jelölik meg. A volt tulajdonosok számára a törvényi megoldás igen vitatott. Sokaknak – a valódi lehetőségek tényleges ismerete nélkül – a döntés az Országgyűlés súlyos tévedésének tűnik, holott a tények józan mérlegelése után látható, hogy a jogalkotónak nem volt más lehetősége, amennyiben megalapozottan és higgadtan vizsgálja az adott probléma összes vetületét. Ezt még inkább alátámasztja az Alkotmánybíróság azon döntése¹¹, amely szerint a termőföldtulajdon részleges reprivatizációja diszkriminatív megkülönböztetést tartalmaz a többi volt tulajdonossal szemben, ezért alkotmányellenesnek nevezte az Országgyűlés első próbálkozását e téren. Az adott korszak eseményeit megvizsgálván megállapítható, hogy a szabályozás alá vont időszak alatt egy-egy vagyontárgynak több tulajdonosa is volt. Az állam mindegyiküjüktől – valamilyen jogszabályi megoldás folytán, utólag megállapítva, hogy igazságtalanul – megszerezte a tulajdonjogot. Az új tulajdonos – az akkori szabályok szerint jogszerűen és jóhiszeműen – tulajdonjogot szerzett. Később az új tulajdonostól – ismét egy államosítási jogszabállyal – az állam elvette a tulajdont és megint jóhiszeműen, immár egy harmadik személy lett a tulajdonos. Az elmúlt évtizedek alatt egyes vagyontárgyak megsemmisültek vagy oly módon átalakultak, hogy a természetbeni visszaadásra nincs fizikai lehetőség. A rendelkezésre álló adatok szerint a mezőgazdaságból az elmúlt ötven év alatt kb. egy Szolnok megyéni területet vontak ki.

A fentiek alapján két kérdésben is állást kellett foglalni: az esetleges reprivatizáció esetén kit kell olyan tulajdonosak tekinteni, aki visszakapja az elvett tulajdont, illetve milyen módon kártalanítsák azokat, akik számára nem lehetséges helyreállítani az eredeti állapotot?

A jogalkotó számára világos és egyértelmű volt, hogy amennyiben bárki is visszakapja a volt tulajdonát, azoknak, akiknél ez nem lehetséges – vagy azért, mert nincs meg a volt tulajdon, vagy éppen az őket megelőző tulajdonos kapta azt természetben vissza – azonnali, egyösszegű és a jelenlegi

¹¹ Az Alkotmánybíróság 1991. évi XXV. törvénnyel kapcsolatos 1991. május 29-i határozatát lásd: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/5F315362F22282D4C1257ADA-0052A7E0?OpenDocument> (Letöltés: 2016. február 10.)

forgalmi értékben fizetendő kártalanítás jár. Így válna csak elkerülhetővé az az alkotmányjogilag elfogadhatatlan megkülönböztetés, hogy egyesek teljes kártalanításban részesüljenek az elvett vagyontárgy természetbeni visszaadásával, míg másoknak viszont csak részleges kárpótlás járna.

Elvben megvalósítható lett volna az a megoldás, hogy akiknek természetben visszaadható az elvett vagyontárgy, azok azt visszakapják, a többieket pedig teljes, azonnali és a forgalmi érték szerint kárpótolják; az ország fizetőképessége azonban nem tudta volna elviselni az akár több ezer milliárd forintot kitevő kártalanítást.

A reprivatizáció elleni érv volt az annak igen nehéz és bonyolult végrehajthatósága: hosszú ideig bizonytalanságban tartotta volna a befektetni szándékozókat. A tulajdoni igények bizonyítása, az örökösödési viták eldöntése éveket vett volna igénybe, a magyar gazdaság számára viszont létfontosságú volt, hogy a bel- és külföldi befektetők biztonságos jog- és tulajdonviszonyokat találjanak, az ingatlan-nyilvántartásban bízva szerezhessenek tulajdonjogot.

A kárpótlási törvény a befektetők számára egyértelművé tette a jogi helyzetet, és az öröklési szabályok kizárásával megalkotott különleges jogutódlási rend megalkotásával biztosította a viszonylag gyors végrehajthatóságot. A törvény a volt tulajdonosoknak lehetővé tette a kedvezményes keretek között zajló termőföldvásárlást, valamint az elővásárlási jog biztosításával megteremtette az elvett tulajdon korlátozott visszavásárlásának lehetőségét. Ez sokak számára csekélynek tűnt, azonban az adott gazdasági körülmények közepette ennél többre nem volt képes az ország.

A kárpótlás részlegessége azt is jelentette, hogy az átalánykárpótlás nem teljes körű, csak a törvények mellékletében meghatározott jogszabályok által, a természetes személyeknek okozott károk orvoslásáról lehet szó. Az így kiszámított kár – a társadalmi teherelosztás szempontjait is figyelembe véve – sem megtérítendő egészében: 200.000 Ft-ig teljes, afölött egy ún. degresszív skála alkalmazásával igen erős elvonás lép be. Ennek indoka egyrészt a nemzetgazdaság teherbíró képessége, másrészt az a közismert tény, hogy számtalan kárt, amelyet az elmúlt évtizedek okoztak a magyar állampolgároknak, egyáltalán nem lehetett kárpótolni, így például nem járt

kárpótlás külön az elvett gazdasági felszerelésért, üzemek, boltok árukészletéért; gépekért; a B listázásért; az igazolóbizottságok téves döntése miatt bekövetkezett károkért; a bujkálásokért; a továbbtanulás lehetőségének elvesztéséért; a társadalmi megbélyegzés okozta károkért; a ki nem fizetett hadiözvegyi, hadiárva, hadirokkanti járadékokért – és még hosszasan lehetne sorolni azokat a sérelmeket, melyeket az elmúlt ötven évben okoztak politikai, faji, vallási okokból a magyar embereknek. A jogi személyeknek okozott károk kárpótlásáról (az egyházakat ért államosítások szűk körétől eltekintve) sem volt szó, ezért – mintegy a társadalmi igazságosságot is figyelembe véve – mindenkinek az elvett vagyona nagysága arányában részesednie kell a bekövetkezett kárból. Azonban a jogszabály – szemben más országok ilyen tárgyú rendelkezéseivel – nem zárta ki a külföldön élő sérelmet szenvedetteket a kárpótlásból, hanem ugyanolyan jogosítványokkal ruházta föl őket, mint a belföldön élő volt tulajdonosokat. A kárpótlási jegy felhasználása terén sem tett különbséget sem a lakóhely, sem az állampolgárság alapján.

A jogalkotó az „eredmény bekövetkeztét” tekintette a szabályozás kiindulópontjának, azaz nem a tulajdonelvonás jogi megoldásából vezette le a kárpótlást. Az állampolgár szempontjából ugyanis teljesen mindegy volt, hogy az állam milyen jogi eszközt talált ki a tulajdontól történő megfosztásra: letétbe helyeztette-e a vagyontárgyat, de annak visszaadására soha nem került sor, vagy elvonta a tulajdonjogot kártalanítás ígérete mellett, esetleg büntetőúton kobozta el a vagyont, vagy a tanácsi szakigazgatási szervre bízta, hogy a „disszidenseket” megfossza az ingatlanvagyonuktól. Ezért a nagyon elvont jogi megközelítés nem volt alkalmazható a magyar kárpótlási jogszabályok vizsgálatánál, hisz a jog valójában csak akkor képes megfelelően szabályozni a viszonyokat, ha a jogsértés elenyésző, a jogkövető magatartás pedig tömeges. Ellenkező esetben, amikor a jogsértés milliókat érint, utólagosan szinte kilátástalan a teljes körű reparáció; az elkövetett injúriák milliós nagyságrendje miatt a pontos és aprólékos, a klasszikus jogelvek szerinti kártérítés és kártalanítás végrehajthatatlan. Társadalmi szempontok alapján is megengedhetetlen a különbségtétel a volt tulajdonosok között az alapján, hogy az állam éppen milyen jogi meg-

oldással vette el tulajdonukat. Elfogadhatatlan az ilyesfajta elvont és végletesen elméleti jogászkodás, amikor két diktatúra károsultjairól beszélünk. Az áldozatok között semmiféle különbségtételt nem volt szabad tenni, mivel mindegyik, tulajdont elvonó jogszabály a mai jogfelfogás szerint alkotmányosértő, ellentétes a legalapvetőbb emberi jogokkal, ezért megállapítható, hogy függetlenül az akkori jogrendtől, maga az elvétel – tekintet nélkül a jogi megoldásra – jogtalan, s így nem lehet különféle mércével mérni a jogsérelmet, ettől tenni függővé a reparációt. Az egységes szabályozás elvi alapján, a gazdasági szükségszerűség keretei között döntött tehát az Országgyűlés a reprivatizáció ellen. Az egyes egyén számára ez a mód sok esetben elfogadhatatlan, társadalmi méretekben viszont nem lehetett volna más, viszonylagosan igazságos megoldást találni.

Kárpótlás címén a sérelmet szenvedettek kárpótlási jegyet kaptak. A kárpótlási jegy az állammal szembeni követelést testesíti meg, s ily módon a privatizáció egyik legfontosabb eszközévé vált. A kárpótlás anyagi fedezete végső soron ugyanis a teljes állami vagyon. Ami kézenfekvő, hisz az állam által jogtalanul elvett vagyonokért, életkért az államnak kell helyt állnia vagyonával. A rendszerváltás utáni magyar állam számára – az örökségül hagyott súlyos gazdasági gondok miatt: 22 milliárd dollár államadósság, az elhibázott termelési struktúra – nem tette lehetővé a készpénzben történő kárpótlást. A kárpótoltak életkora, anyagi helyzete viszont megkívánta, hogy a kérdés megoldását ne halasszák olyan időre, amikor a magyar gazdaság már el tud viselni ilyen összegű készpénzkifizetést.

A szocializmus során – sokszor erőszakkal – felhalmozott állami vagyon magánkézbe adása a gazdaság talpra állításának kiindulópontja lett. Ebben a folyamatban, a magánosításban kiemelkedő szerepű a kárpótlási jegy: elsősorban közvetítő eszköz a volt tulajdonosok, a politikai üldözöttek számára a privatizáció során; s felhalmozott tőke hiányában éppen az egykori tulajdonosoknak nyitotta meg az új tulajdon megszerzésének lehetőségét.

Nem lebecsülendő a kárpótlási jegyek privatizációs felhasználásának társadalmi hatása sem. Tíz- és tízezrek kerülhettek kapcsolatba a modern piacgazdaság elemeivel, megtanulva az elkövetkezendő évtizedek olyan fontos fogalmait mint: tőzsde, részvény, osztalék, árfolyamnyereség stb. A kárpótlási

jegy az értékpapírpiac megteremtésében is igen fontos szerepet játszhat a másodlagos forgalom révén: a tőzsdék és a tőzsdén kívüli forgalomban megjelenő kárpótlási jegyek erősítik a piacgazdaság lényeges vonásait.

A szövetkezetek a földért kapott kárpótlási jeggyel bekapcsolódhattak a privatizációba: olyan vertikális láncolatokban szerezhettek meghatározó mértékű részesedést, amely biztosítja számukra termékeik eladhatóságát, illetve a haszon visszaforgatását a termelőkhez.

A jogosulti kör szabályozása terén világviszonylatban is egyedülálló megoldást választott az Országgyűlés, méltán lehetünk rá büszkék. Kárpótlásra ugyanis – szemben más államok ilyen tartalmú jogszabályaival – nemcsak az vált jogosulttá, aki magyar állampolgár és állandó lakóhelye Magyarországon van, hanem mindenki, aki a sérelem elszenvedésekor magyar állampolgár volt. Sőt, még az a nem magyar állampolgár is kaphatott vagyoni kárpótlást, aki a sérelem elszenvedésekor, valamint 1991. december 31-én sem lakott Magyarországon. A magyar történelem szomorú következménye, hogy a magyar törvényhozás biztosította a kárpótlás lehetőségét azoknak az egykori politikai üldözötteknek is, akik magyar állampolgárok, de korábban – egy másik országban – politikai nézeteik miatt szabadságuktól megfosztották őket. Vagyoni sérelmek miatt közel 900.000 igényt adtak be és 360.000 politikai üldözött kért kárpótlást. A számok önmagukért beszélnek. Az egykori sérelmet szenvedettek számára a részleges kárpótlás nemcsak az ő anyagi jóvátételüket, erkölcsi felmentésüket jelenti, hanem az ország számára sok tízezer olyan tulajdonost, aki a saját jövőjének építése során, a saját anyagi gyarapodásán keresztül az ország gazdasági felemelkedését is szolgálja.

Bízom benne, hogy a kárpótlás tisztességes végrehajtásának eredményeképpen a fenti törekvések valóra válnak. Véleményem szerint – melyet sokan vitatni fognak – a vagyoni kárpótlás nem tekinthető lezárt folyamatnak. Az ország helyzete nem tett, nem tesz lehetővé nagyobb mértékű kárpótlást. Az állampolgárok hallatlan fegyelmezettséggel ezt tudomásul vették, azonban látni kell: az ország gazdasági helyzetének javulásával, akár évek múlva is, vissza kell térni a kárpótlás mértékére, s a beadott igények

alapján nagyon kevés munkát fog jelenteni akkor egy pótlólagos kárpótlás, mely akár állami tulajdonú részvényben, akár forintban lenne fizethető. Eretnek gondolatnak tűnhet, de meg kellene vizsgálni annak törvényes lehetőségét is, hogy a kárpótlás részlegességét ne csak a volt tulajdonosok viseljék, hanem mindazok járuljanak hozzá egy kárpótlási alaphoz, akik részesültek az elmúlt ötven év törvénysértéseinek hasznából, akik a múlt rendszer haszonélvezői voltak. Ily módon igazságosabbá és elfogadhatóbbá válna a kárpótlás.

A feladat nem csekély nagyságú, azonban úgy vélem: a múlt bűneinek megvallása és feltárása mellett gondoskodni kell azon milliókról is, akik a diktatúrákban élve elszenvedték a sorscsapásokat. Erkölcsi kötelességünk ezen milliók helyzetének javítása, mert e nélkül tiszta lélekkel nem építhetjük föl az új Magyarországot.